

פרנסיס ז'אן מרסל פולנק Francis Jean Marcel Poulenc

7 בינואר 1899 - 30 בינואר 1963

פרק ראשון, רונדו, מתוך הסוויטה: "האיילות" (Les Biches)

מאת: איה גל

על המלחין

המלחין הצרפתי פרנסיס פולנק נולד בפריז למשפחה קתולית אמידה משושלת תעשייני כימיקאליים. אמו, פסנתרנית חובבת, לימדה אותו לנגן בפסנתר.

למרות שפולנק ראה בפריז את ביתו האמיתי, הוא נהג לבלות ככל האפשר בביתו שבעמק הלואר, ולנצל את השקט הסובב כמקור השראה לכתיבת יצירותיו. מוצאו ממשפחה אמידה סלל את דרכו לסלונים החברתיים-הבורגניים של פריז.

פולנק היה פסנתרן מחונן והרבה להופיע בערבי ג'ז בפריז, ולשמש מלווה של זמרים בהופעות. הוא היה חבר ב"קבוצת השישה" הצרפתית יחד עם ז'ורז' אוריק, לואי דיריי, ארתור הונגר, דריוס מיו וז'רמיין טאיפר. ששת החברים בקבוצה הרדיקאלית היו שונים זה מזה באישיות ובסגנון ומה שאיחד ביניהם היו ידידות ורוח שנות ה-20, והזיקה למלחין אריק סאטי ולמחזאי-משורר-במאי-צייר ז'אן קוקטו. סאטי וקוקטו כאחד התנגדו לאימפרסיוניזם. הם ביקשו להתרחק הן מן הכובד של הרומנטיקה המאוחרת, והן מחוסר התקשורת של האטונליות והדודקפוניה, ולכן חיפשו פשטות, הומור ומינון נמוך של מודרניזם – מוזיקה שהמאזינים יוכלו להנות ממנה. קבוצה זו הניחה את היסודות לניאו קלסיציזם.

בדומה לכלל האמנים הפריזאים של זמנו, האמנות החזותית השפיעה על פולנק עמוקות בעיצוב מרקמים שקופים, מצומצמים ואף פשוטים. אין זה מקרי שפולנק נטה חיבה מיוחדת לכלי נשיפה מעץ אשר העניקו ליצירתו את הממד האוורירי והשקוף.

פולנק משלב ביצירתו השפעות שונות, ביניהן מוזיקה עממית ספרדית, יסודות סגנוניים של סטרוינסקי ברוח "פולצינלה", מוזיקת ג'אז ומוזיקה פופולארית של בתי קפה פריזאים. הרפרטואר של פולנק פרוש על פני ז'אנרים שונים במוזיקה תזמורתית, מוזיקה קאמרית, מוזיקת רקע לסרטים, אופרה ויצירות מקהלתיות. לצד יצירות בעלות אופי קליל והומוריסטי כתב פולנק יצירות דתיות רציניות ואף חמורות באופיין. כמו הוא חיבר מעל ל-150 שירים אמנותיים לקול סולו בליווי פסנתר.

"אל תנתחו את המוזיקה שלי, תיהנו ממנה. קל להאזין לה." כך נהג פולנק להשיב לעמיתיו או למאזיניו האוהדים.

פרנסיס פולנק מת מהתקף לב בפריז ב-30 בינואר 1963 ונקבר בבית הקברות פר לשז בפריז.

על היצירה "האיילות" (Les Biches)

הסויטה התזמורתית "האיילות" חוברת על ידי פרנסיס פולנק בשנת 1923 ללהקת הבלט הרוסי לפי הזמנתו של האמרגן הידוע סרגיי דיאגילב שהיה ממארגני המופעים הרוסיים בפריז. שנה לאחר מכן הפיק דיאגילב את הבכורה של הבלט בעיר מונטקארלו.

בתחילה בקש דיאגילב להתבסס על הבלט הסילפידים, אך פולנק פנה אל מקורות אחרים מן העבר ומצא השראה בציור של גדול הציירים של המאה ה-18, ג'אן אנטואן וואטו. בציור זה מונצח המלך לואי ה-14 בחברת נשים בפארק האיילות שבוורסאי.

הבלט, בעל מערכה אחת ויחידה, נבנה לפי ציוריה של מארי לורנסין אשר עצבה את הבמה והתלבשות ומיקמה את הסצנה במאה ה-20. היצירה איננה תכניתית במובן הרומנטי, אך עולה ממנה האווירה האפיינית של שנות ה-20 המוקדמות ה-fêtes galantes, של קוקטיות, רמיזות דקות וקלות דעת סגנונית.

הסצנה מתרחשת בסלון של בית בורגני, עם קירות לבנים, נטול רהיטים לבד מספה כחולה. בסלון הבית משתעשעים נשים וגברים צעירים, ספק בתמימות, ספק בחושניות. זוהי חגיגה של נעורים, יופי ועידון.

המוזיקה של פולנק בנויה באופן דומה. הוא מתבסס על מוזיקה טונלית ועל מבנים ידועים (מוזיקה מן העבר) וממקם אותם במאה העשרים, בעזרת כרומטיקה עדינה, נגיעות של דיסוננטים ומהלכים בלתי צפויים ומשעשעים (ניאוקלסיציזם).

זו הייתה יצירתו התזמורתית הראשונה של פולנק בן ה-24, ובמהלך השנים הוא צמצם את הסויטה המקורית בעלת תשעה הפרקים לחמישה בלבד.

הרונדו

המבנה - א-ב-ג-א' :

- מבוא** המורכב משלוש "קריאות" – מוטיב קצרצר החוזר בכל פעם בכלי אחר ומכוון אחר.
- חלק א** – סקרצו עליז ומהיר, מחולק לפסוקים קצרים, המסודרים בזוגות: פסוק פותח ופסוק סוגר. הפסוקים הקצרים מחולקים בין גווני כלים שונים.
- חלק ב** – מנגינה שירתית המהווה פיתוח של מוטיב אחד והשתעשעות בו.
- חלק ג** – מעין פרודיה על קינה - במפעם איטי, בצלילים ארוכים בירידה ובמרקם כוראלי
- חלק א'** – חזרה מקוצרת על חלק א, בתוספת "הפרעות" דיסוננטיות.
- קודה** - שורה של הדגשות דיסוננטיות בטוטי – מעין פרודיה על סטרוינסקי.

תכונות מוזיקליות בולטות :

1. צבעוניות רבה בתזמור ושימוש הומוריסטי בגווני הכלים.
2. פיסוק ברור עד כדי בנאליות, לעומת שינויים בלתי צפויים באורך הפסוקים ובכיוונום.
3. טונליות מסורתית, לעומת מעברים בלתי צפויים מסולם לסולם.
4. חלקים ברורים ומבנה מוגדר מראש ("רונדו"), לעומת "הפתעות" מבניות ושבירת ציפיות.
5. שימוש מגוון בסינקופות ובהדגשות.

הצעות לפעילות

הבלטת המבנה

1. הדגמה והתנסות בזיהוי פסוק פתוח ופסוק סגור, בעזרת אילתור או לחנים ידועים.
2. הקשבה לחלק א, וסימון הפסוקים הפתוחים והסגורים בעזרת תנועות שנקבעו מראש.
3. הקשבה לחלק ב, ותאור קו המתאר באוויר, תוך תשומת לב לשינויים באורך הפסוקים.
4. דיון מסכם המשגה והסמלה - בכל פסוק אותה התחלה, אך ההמשך שונה.
5. בחלק ב – סימון המוטיב בתנועה.
6. בחלק ג – סימון תנועות ארוכות של ירידה בכל פסוק.
7. התנסות בחלוקת הפסוקים בעבודה בזוגות. בחלק א אחד מבני הזוג מתאר בתנועה את הפסוק הפותח, והשני מחקה ומסיים סיום שונה.
8. התנסות בהבחנת החלקים הגדולים במרחב - חלק א בעמידה, חלק ב בתנועה בשטח, חלק ג בפיזור, חלק א' שוב בזוגות.

הכרות עם המקצבים הסינקופיים

1. תוך כדי הקשבה, מחיאה שקטה של המקצב בחלק השני של כל פסוק, בחלקים א ו-ב (בחלק ג תנועה ארוכה וזורמת, והחלפת יד בכל פסוק)
2. רישום תבניות המקצב הבולטות על הלוח וביצוען מן הכתב.
3. המצאת פסוקי מקצב שתבניות אלה משולבות בהם כהתחלה או כסיום.

קישור לביצוע של הפרק בקונצרט רחוב, להנאה בלתי אמצעית ובלתי מכופתרת:

<http://www.youtube.com/watch?v=SpyD6fyCla0>